

DOI 10.26886/2520-7474.1(33)2019.6

UDC: 159.9.072.43

PSYCHOLOGICAL BARRIERS IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF YOUNGER TEENAGERS

Liu Ian

K. D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University, Ukraine, Odessa

The purpose of the article was to study the relationship of the level of development of creative abilities in younger teen age with the psychological barriers which manifest themselves in this process. The article presents a theoretical analysis of modern approaches in psychology to the study of creative activity, psychological barriers and features of their manifestation in the development of creative abilities. Consider the results of an empirical study, which is directed to the study of level of development of the creative abilities of younger teenagers and associated with them individual personality characteristics and psychological barriers. It has been revealed that younger teenagers are prevailing below the middle and low levels of development of creative abilities, however, during the specified age it grows. It has been established that among younger teenagers 10-12 years old, such features as courage, practicality, optimism, emotional stability, extraversion, as well as increased nervous tension, moderate degree of self-confidence, normal and somewhat elevated general anxiety are expressed. Positive relationship has been established between creative abilities and personality characteristics, which reflect emotional-volitional qualities and productivity, as well as the negative impact of such characteristics as conscientiousness, prudence, self-doubt, introversion. That is, it has been proved that in younger teenagers the obstacles of self-

expression and the use of non-standard solutions are such performing psychological barriers as fear, anxiety, self-doubt and conscientiousness.

Key words: creative abilities, creativity, creative activity, personality traits, psychological barriers, development, younger teenagers.

аспірант, Лю Янь. Психологічні бар'єри в розвитку творчих здібностей молодших підлітків / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна, Одеса.

Метою статті було вивчення зв'язку рівня розвитку творчих здібностей в молодшому підлітковому віці з психологічними бар'єрами, які проявляються в цьому процесі. В статті представлено теоретичний аналіз сучасних підходів в психології до вивчення творчої діяльності, психологічних бар'єрів та особливостей їх прояву в розвитку творчих здібностей. Розглядаються результати емпіричного дослідження, яке спрямовано на вивчення рівня розвитку творчих здібностей молодших підлітків та пов'язаних з ними індивідуально-особистісних характеристик і психологічних бар'єрів. Виявлено, що у молодших підлітків переважає нижче середнього та низький рівні розвитку творчих здібностей, проте протягом означеного віку відбувається його зростання. Встановлено, що у молодших підлітків 10-12 років вираженими є такі риси як сміливість, практичність, оптимізм, емоційна стійкість, екстраверсія, а також підвищена нервова напруженість, середній ступінь впевненості у своїх силах, нормальний та дещо завищений рівень загальної тривожності. Встановлено позитивний взаємозв'язок між творчими здібностями та характеристиками особистості, які відображають емоційно-вольові якості та продуктивність, а також негативний вплив таких характеристик як сумлінність, розсудливість, невпевненість у собі, інтроверсія.

Тобто, доведено, що у молодших підлітків перешкодами самовираження та використання нестандартних рішень виступають такі психологічні бар'єри як страх, тривожність, невпевненість у собі та сумлінність.

Ключові слова: творчі здібності, творчість, творча діяльність, креативність, риси особистості, психологічні бар'єри, розвиток, молодші підлітки.

Вступ. Актуальність дослідження пов'язана з особливим інтересом сучасної психологічної науки до феномену креативності. Адже суспільство на даному етапі розвитку потребує креативно-розвинених особистостей, які здатні швидко та нестандартно вирішувати поставлені перед ними задачі. Проте, прояву творчих здібностей особистості можуть заважати об'єктивні та суб'єктивні перешкоди. До останніх відносяться психологічні бар'єри. Не зважаючи на значну кількість робіт щодо вивчення розвитку творчих здібностей та креативності, практично відсутні роботи дослідження впливу психологічних бар'єрів на розвиток творчих здібностей, особливо в молодшому підлітковому віці.

Проблемі вивчення творчих здібностей та творчості в науці присвячена значна кількість наукових робіт як вітчизняних вчених (Богоявленська Д. Б., Дружинін В. М., Єрмолаєва-Томіна Л. Б., Лейтес Н. С., Моляко В. О., Теплов Б. М. та ін.), так і зарубіжних (Адлер А., Баррон Ф., Гілфорд Дж., Маслоу А., Торренс П. та ін.). Під творчими здібностями автори розуміють здатність до пізнавальної самодіяльності (Богоявленська Д. Б.), загальну творчу здібність, яка здатна до перетворення знань (Дружинін В. М.) [1]. Процес розвитку творчих здібностей особистості обумовлений такими факторами, як індивідуальні особливості особистості, соціально-культурне

середовище та характер індивідуальної діяльності. Означені фактори мають структурні компоненти, які позитивно або негативно впливають на розвиток творчих здібностей людини. Серед них найменш вивченим є вплив на розвиток творчості психологічних бар'єрів, які виникають у людини при реалізації своїх можливостей.

Як зазначають науковці, психологічний бар'єр це «психічний стан, переживання, яке з'являється перед виконанням діяльності або під час її протікання» [2, с.110]. Тобто, психологічні бар'єри це психічні стани, які перешкоджають виконанню бажаної діяльності або дії. Серед видів бар'єрів вчені виокремлюють наступні – мотиваційні, когнітивні, емоційні та вольові [2, с.110]. Вивчаючи психологічні бар'єри в інтелектуальній творчості Бурганова І. Ф. визначає їх як «психологічну перешкоду виявлення рішення творчого завдання, тобто вся та сукупність звичних уявлень, образів, способів інтелектуальних дій (ментальних стереотипів), яка заважає побачити інший – більш раціональний, не стереотипний – варіант розгляду завдання» [3, с.7]. Також, слід зазначити, що бар'єрами креативності (за Яничевою Т. Г., Новіковою В. А.) є фільтри, що визначають можливість прояву креативності, будь-то нестандартне рішення завдання, наукове відкриття, продукт художньої творчості або оригінальний спосіб комунікації [4, с.16]. Розглядаючи бар'єри в творчості, психологи виділяють наступні: пізнавально-психологічні (Кедров Б. М.); ціннісно-орієнтаційні бар'єри, бар'єр невизначеності та дефіциту уваги (Шакуров Р. Х.); семантичні та функціонально-мисленнєві бар'єри (Антонов А. В.); інтелектуальні та емоційні перешкоди (Холл А.), особистісні та організаційні перешкоди творчості (Хілл П.) [3; 5; 6; 7].

Одним з найсприятливіших вікових періодів розвитку творчих здібностей та креативності є підлітковий вік. Це обумовлено такими рисами особистості в означеному віці: ризикованість, невдоволення

собою, бажання виділитися, цікавість, самодостатність, почуття краси, незалежність, активність, ініціативність, мотивація досягнення, самостійність, працьовитість.

Саме в цьому віці креативність може проявлятися під час спілкування, різних видах та продуктах діяльності, мисленні та почуттях. Підлітки, які ухиляються від творчої діяльності, роблять це через відсутність інтересу, ліні, невпевненості в собі та ін. Часто в основі цього лежить страх, хоча б перед тим, щоб вийти зі своєї «зони комфорту». Молодші підлітків, які ухиляються від розвитку своїх творчих здібностей, за умови, що вони визнають корисність творчих занять, мають, на нашу думку, психологічні бар'єри.

Формулювання мети статті та завдань. Метою роботи є дослідження зв'язку рівня розвитку творчих здібностей в молодшому підлітковому віці з психологічними бар'єрами, які проявляються в цьому процесі.

Виклад основного матеріалу статті. Для реалізації поставленої мети були використані наступні емпіричні методи – спостереження, аналіз продуктів діяльності, бесіда та конкретні методики: опитувальник креативності особистості Девіса Г., методика самооцінки творчих здібностей Тунік О., методика багатофакторного дослідження особистості Кеттелла Р. (дитячий варіант) в адаптації Олександровської Е. М., шкала особистісної тривожності Прихожан О. М., самооцінка впевненості у собі, авторська анкета вивчення бар'єрів креативності молодших підлітків (Массанов А. В., Лю Янь). В дослідженні приймали участь 150 молодших підлітків 10-12 років, які відпочивали в ДП УДЦ «Молода гвардія».

В ході дослідження було встановлено, що у молодших підлітків 10-12 років переважає низький та нижче середнього рівень креативності (здатності до творчості): 10 річні – 66% досліджуваних мають низький

та нижче середнього рівень креативності, у 34% досліджуваних середній рівень розвитку креативності; 11 річні – у 64% досліджуваних спостерігається низький та нижче середнього рівень креативності, у 36% досліджуваних середній рівень розвитку креативності; 12 річні – 60% досліджуваних мають низький та нижче середнього рівень, 40% досліджуваних мають середній рівень. Відсутні серед досліджуваних підлітки з високим рівнем креативності. Це можна пояснити тим, що досліджуваним в реалізації власних можливостей заважають такі особливості характеру як вразливість, невирішеність особистісних проблем, залежність та інше. Проте, спостерігається зростання рівня креативності на протязі досліджуваного віку, що підтверджено наявністю статистично значущих відмінностей (на рівні $p < 0,05$).

Досліджено самооцінку творчих здібностей у молодших підлітків за методикою Тунік О. та виявлено, що рівень особистісних креативних здібностей у молодших підлітків 10-12 років є середнім. Проте, серед досліджуваних є підлітки з низьким рівнем розвитку означених здібностей (10 років – 36%, 11 років – 32%, 12 років – 12%). Також виявлені тенденції до зростання рівня особистісних креативних здібностей у молодших підлітків 10-12 років (на рівні $p < 0,05$).

Вивчено особистісні риси досліджуваних 10-12 років за допомогою методики Кеттелла Р. та виявлено, що у молодших підлітків 10 років найбільш вираженими є такі риси як сміливість, практичність, оптимізм, у 11 річних досліджуваних найбільш вираженими є сумлінність, практичність та оптимізм, емоційна стійкість, екстраверсія, а у 12-річних підлітків – екстраверсія, сміливість, практичність, підвищена нервова напруженість. Також встановлено, що у молодших підлітків 10-12 років переважає середній ступінь впевненості у своїх силах (10 років – $X_{cp}=12,84$; 11 років – $X_{cp}=12,24$; 12 років – $X_{cp}=12,2$).

Встановлено, що у молодших підлітків 10-12 років переважає нормальний та дещо завищений рівень загальної тривожності (10 років – $X_{cp}=4,8$; 11 років – $X_{cp}=5,67$; 12 років – $X_{cp}=3,64$). Детальний аналіз дозволив встановити, що у молодших підлітків 10-12 років найбільш вираженою є самооціночна тривожність, але у досліджуваних 10-11 років на другому місці за результатами знаходиться міжособистісна тривожність, на третьому місці – шкільна тривожність, проте у досліджуваних 12 років на другому місці за результатами стоїть шкільна тривожність, на третьому – міжособистісна. Це можна пояснити особливостями розвитку в підлітковому віці, а саме розвитком пізнавальної сфери та встановлення стосунків з однолітками.

Для вивчення психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей у молодших підлітків 10-12 років нами було розроблено анкету, яка складається з 10 питань. Анкета містить перелік можливих психологічних бар'єрів в розвитку творчих здібностей підлітків: різні види страхів, невпевненість у собі, нерішучість, страх зробити помилку, страх відповідальності, стан незацікавленості, страх перед труднощами, небажання ризикувати та ін. результати оцінюються за 10-бальною шкалою. Одержані результати у молодших підлітків 10-12 років свідчать, що у 21% досліджуваних наявні психологічні бар'єри в розвитку творчих здібностей, найбільш вираженими є невпевненість у собі, обмежені можливості, не цікавість, страх зробити помилку, небажання ризикувати, тобто розвитку творчих здібностей у досліджуваних можуть заважати особистісні фактори.

Для вивчення зв'язку між рівнем розвитку творчих здібностей та індивідуально-психологічних особливостей молодших підлітків було використано коефіцієнт кореляції. Встановлено прямий зв'язок між рівнем креативності (здатності до творчості) та наступними властивостями досліджуваних: емоційна стійкість ($r = 0,30$, $r = 0,29$ $r =$

0,32, при $p < 0,05$); самоконтроль ($r = 0,38$, $r = 0,36$, $r = 0,39$, при $p < 0,01$); між рівнем особистісних креативних здібностей та нервовою зрівноваженістю ($r = 0,36$, $r = 0,37$, $r = 0,36$, при $p < 0,01$), оптимізмом ($r = 0,28$, $r = 0,31$, $r = 0,30$, при $p < 0,05$), практичністю ($r = 0,35$, $r = 0,39$, $r = 0,38$, при $p < 0,01$). Також виявлено додатній зв'язок в роботах досліджуваних між показниками творчих здібностей та міжособистісною тривожністю ($r = 0,27$, $r = 0,29$, $r = 0,39$, при $p < 0,05$), самооцінкою впевненості у собі ($r = 0,40$, $r = 0,45$, $r = 0,38$, при $p < 0,01$). Тобто, означені характеристики особистості, які відображають емоційно-вольові якості та продуктивність, мають позитивний вплив на розвиток творчих здібностей у молодших підлітків 10-12 років.

В роботах молодших підлітків виявлено зворотній зв'язок між рівнем розвитку творчих здібностей та такими властивостями особистості як сумлінність ($r = -0,28$, $r = -0,32$, $r = -0,30$, при $p < 0,05$), розсудливість ($r = -0,30$, $r = -0,35$, $r = -0,43$, при $p < 0,01$), невпевненістю у собі ($r = -0,27$, $r = -0,30$, $r = -0,31$, при $p < 0,05$), інтроверсія ($r = -0,32$, $r = 0,38$, $r = -0,40$, при $p < 0,01$), це вказує на те, що означені особистісні характеристики виступають перешкодами для розвитку творчих здібностей.

Результати кореляційного аналізу дозволили встановити зворотній зв'язок між рівнем творчих здібностей та вираженістю психологічних бар'єрів ($r = -0,29$, $r = -0,28$, $r = -0,27$, при $p < 0,05$), що свідчить про зв'язок низького рівня розвитку творчих здібностей з високою вираженістю психологічних бар'єрів у молодших підлітків.

Одержані результати дозволяють зробити висновки про те, що у молодших підлітків перешкодами самовираження та використання нестандартних рішень виступають такі психологічні бар'єри як страх, тривожність, невпевненість у собі та сумлінність.

Перспективою подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні та порівнянні психологічних бар'єрів молодших підлітків України та Китаю.

Література:

1. Дружинин В.Н. (2007). *Психология общих способностей*. Москва, Питер, 358.
2. Массанов А.В. (2007). *Связь творческого потенциала и психологических барьеров личности*. Наука і освіта, 4–5, 108–112.
3. Бурганова И.Ф. (1999). *Психологические барьеры в интеллектуальном творчестве*: автореф. дис. спец. 19.00.01. – общая психология, история психологии. Казань, 19.
4. Яничева Т.Г., Новикова В.А. (2015) *Креативность: социально-психологический аспект*. Петербургский психологический журнал, 13.
5. Антонов А.В. (1978). *Психология изобретательского творчества*. Киев, Вища школа, 175.
6. Кедров Б.М. (1987). *О творчестве в науке и технике*. Москва, Мол. гвардия, 192.
7. Шакуров, Р.Х. (1998). *Психология: контуры новой научной теории*. Novitas, вып. 4, Психология, Казань, 4-12.

References:

1. Druzhinin V.N. (2007). *Psihologija obshhih sposobnostej* [Psychology of general abilities]. Moskva, Piter, 358. [in Russian].
2. Massanov A. V. (2007). *Svjaz' tvorcheskogo potenciala i psihologicheskikh bar'eroch lichnosti* [Communication of creative potential and psychological barriers of a person.]. Nauka i osvita, 4–5, 108–112. [in Ukrainian].
3. Burganova I. F. (1999). *Psihologicheskie bar'ery v intellektual'nom tvorchestve* [Psychological barriers in intellectual creativity]: avtoref. dis.

spec. 19.00.01. – obshhaja psihologija, istorija psihologii. Kazan', 19. [in Russian].

4. Janicheva T. G., Novikova V.A. (2015) *Kreativnost': social'no-psihologicheskij aspekt* [Creativity: a socio-psychological aspect]. Peterburgskij psihologicheskij zhurnal, 13. [in Russian].

5. Antonov A. V. (1978). *Psihologija izobretatel'skogo tvorchestva* [Psychology of inventive creativity]. Kiev, Vishha shkola, 175. [in Ukrainian].

6. Kedrov B. M. (1987). *O tvorchestve v nauke i tehnike* [About creativity in science and technology]. Moskva, Mol. gvardija, 192. [in Russian].

7. Shakurov, R. H. (1998). *Psihologija: kontury novoj nauchnoj teorii* [Psychology: the contours of a new scientific theory.]. Novitas, vyp. 4, Psihologija, Kazan', 4-12. [in Russian].